

Neįgaliųjų sportininkų gyvenimo kokybė ir kai kurie lygių galimybių aspektai

Laimutė Samsonienė¹, Algirdas Baubinas², Rūta Adomaitienė³, Konstancija Jankauskienė⁴,
Igor Korotkich⁴, Egidijus Kėvelaitis⁴

¹Vilniaus universiteto Sveikatos ir sporto centras, ²Vilniaus universiteto Visuomenės sveikatos institutas,

³Lietuvos kūno kultūros akademijos Taikomosios fizinės veiklos katedra, ⁴Kauno medicinos universiteto Fiziologijos katedra

Raktažodžiai: sportas, negalia, gyvenimo kokybė, lygios galimybės.

Santrauka. Tarptautinis olimpinis ir Parolimpinis komitetai nutarė, kad 2012 m. Londone Olimpinės ir Parolimpinės žaidynės vyks tuo pačiu metu. Tyrimo tikslas. Nustatyti, ar Lietuvos neįgalieji sportininkai turi lygias galimybes sportuoti kaip ir negalios neturintys bei integruotis į bendrą Lietuvos sporto sistemą.

Sportininkų anoniminė apklausa atlikta 2006 m. Išanalizuotos 235 tyrime dalyvavusių asmenų anketos, iš kurių 159 neįgaliųjų sportininkų, 76 negalios neturintys sportininkai (kontrolinė grupė). Anketas aprobavo ir sutikimą atlikti tyrimą davė Lietuvos parolimpinis komitetas. Apklausa atlikta Lietuvos neįgaliųjų sporto klubuose bei Lietuvos kūno kultūros akademijoje.

Tyrimo duomenys apie tiriamųjų nuostatas apie save bei fizinius ir socialinius aplinkos veiksnius rodo, kad visi kontrolinės grupės sportininkų rodikliai buvo statistiškai patikimai ($p < 0,05$) didesni nei neįgaliųjų sportininkų. Daugiau kaip pusė (56,6 proc.) kontrolinės grupės sportininkų pažymėjo, kad jų gyvenimas yra prasmingas, o neįgaliųjų sportininkų – tik 33,8 proc. ($p < 0,05$). 59 proc. kontrolinės grupės sportininkų buvo patenkinti gyvenimo kokybe, o neįgaliųjų sportininkų gerokai mažiau – 36,2 proc. Tuo tarpu 56,6 proc. kontrolinės grupės sportininkų pažymėjo, kad sportas jų gyvenime yra svarbus, o neįgaliųjų sportininkų rodiklis buvo žymiai mažesnis – 33,2 proc. Tik pusė (51,6 proc.) tyrime dalyvavusių neįgaliųjų sportininkų turi nuolatinį trenerį. Absoliuti dauguma tyrime dalyvavusių sportininkų (nepriklausomai nuo įgalumo) pažymėjo, kad sportas padeda jiems realizuoti save. Mūsų duomenimis, dauguma kontrolinės grupės (74,6 proc.) ir absoliuti dauguma neįgaliųjų sportininkų (92,5 proc.) pažymėjo, kad žiniasklaidoje neįgaliųjų sportas nepakankamai propaguojamas. Nepakankamas informacijos kiekis apie neįgaliųjų sportą, asmenybės, fizinių bei socialinių aplinkos veiksnių rodikliai žemesni nei kontrolinės grupės sportininkų yra esminė kliūtis neįgaliųjų savarankiškos socialinės sporto sistemos kūrimui bei integracijai į bendrąją Lietuvos sporto sistemą lygių galimybių aspektu.

Įvadas

XX amžiuje mokslininkai, remdamiesi struktūrinio funkcionalizmo teorija, pagrindė neįgaliųjų sporto socialinės sistemos egzistavimą. Susikūrus tarptautinis neįgaliųjų judėjimas bei parolimpinio sporto pasiekimai pakeitė požiūrį į neįgaliųjų sportą (1). Buvo pripažinta, kad neįgaliųjų sporto socialinę sistemą sudaro: kultūra – neįgaliųjų sporto tikslai, veiklos principai, bendros nustatytos veiklos taisyklės; asmenybės – neįgalieji sportininkai, jų treneriai, teisėjai, klasifikatoriai ir kt., kurių asmeniniai tikslai bei socialiniai siekiai atitinka kultūros pagrindu sukurtus tarpusavio veiklos modelius. Jų veikla yra reglamentuota neįgaliųjų sporto organizacijų taisyklėmis, kurių pagrindu yra organizuojamos varžybos bei treniruotės. Savanoriškas pasirinkimas ir prisitaikymas prie neįgaliųjų sporto reglamentuotų sportininkų veiklos modelių pagrindžia neįgaliųjų

integraciją į bendrąją neįgaliųjų sporto socialinę sistemą, kuri garantuoja stabilumą bei tvarką (2–4).

Atsižvelgiant į tai, kad neįgaliųjų sporto socialinę sistemą sudaro posistemai, kurie apima įvairių negalių tipus (fizinių, regos, klausos, intelekto ir kt.) ir jų sunkumo laipsnius, sudarydama grupes, besijungiančias į savo specifiką turinčias neįgaliųjų sporto šakas bei daugybę socialinių vaidmenų atliekančius asmenis, turinčius skirtingus interesus, iškyla daugybė klausimų apie neįgaliųjų integraciją sistemos viduje ir neįgaliųjų sporto sistemos integraciją į Lietuvos sportą (5, 6).

Lietuvoje atlikti neįgaliųjų sociologijos srities moksliniai tyrimai ir nustatyta, kad neįgaliųjų socialinės politikos ideologija yra pagrįsta medicininio ir administracinio negalių modeliu, kai neįgaliems žmonėms Lietuvoje priskiriamas silpno, nefunkcionalaus, tik globos ir labdaros verto žmogaus vai-

dmuo, kurį neįgalus žmogus pats savyje įsamenina (internalizuoja) ir jo pagrindu socializuojasi visuomenėje (7). Anot autorių, tokia ideologija pagrįstos nacionalinės socialinės politikos pagrindu neįgalūs žmonės dezintegruojami, diskriminuojami žmogaus teisių požiūriu. Neįgaliųjų kultūros ir sporto valstybinė politika taip pat remiasi medicininio negalių modeliu, kai neįgalus mokinys ar sportuojantis suaugęs žmogus pripažįstamas silpnu, negalinčiu prilygti savo fiziniams gebėjimais prie sportininkų normų, todėl jiems skiriamas didesnis medikų ir socialinių darbuotojų dėmesys, bet ne kūno kultūros mokytojų ar trenerių pagalba (8).

Tarptautinis olimpinis ir Parolimpinis komitetai nutarė, kad 2012 m. Londone Olimpinės ir Parolimpinės žaidynės vyks tuo pačiu metu, todėl mūsų tyrimo tikslas – nustatyti, ar Lietuvos neįgalieji sportininkai turi lygias galimybes sportuoti bei integruotis į bendrą Lietuvos sporto sistemą?

Tyrimo medžiaga ir metodika

Remdamiesi taksonomijos teorija, tiriamuoju objektu mes pasirinkome sudėtingą savo prigimtimi neįgaliųjų sportininkų lygių galimybių sporte fenomeną, kurio išaiškinimui išskirtos trys šiam fenomenui įtakos galinčios turėti veiksmų grupės:

1. Kūno funkcijų (medicininis veiksmų grupė).
2. Asmeniniai veiksniai.
3. Aplinkos veiksniai.

Kiekvienoje iš šių grupių pasirinkti pogrupiai, tai yra veiksniai, kurie, mūsų nuomone, gali turėti reikšmės fenomenui išaiškinti bei apibrėžia tyrimo procedūrą.

Remiantis šiuo teoriniu pagrindu ir atsižvelgiant į darbo tikslą bei uždavinius, pasirinktas Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) parengtas ir Lietuvoje adaptuotas studentų gyvenimo kokybei vertinti WHOQOL-BREF klausimynas. Į klausimyną įtraukėme klausimus, kurie svarbūs sportininkų populiacijai, nepriklausomai nuo įgalumo (9). Klausimų atsakymai buvo sudaryti pagal Likerto skalę. Statistinė duomenų analizė atlikta naudojant SPSS programos 13 versiją. Taikyti statistiniai rodikliai: chi kvadrato (χ^2) testas, 95 proc. tikslumo pasikliautinis intervalas (PI). Rezultatų skirtumo reikšmingumas (p) tarp lyginamų grupių laikytas statistiškai patikimas, kai $p < 0,05$, nepatikimas, kai $p > 0,05$. Kadangi pasiskirstymas nenormalinis ir požymiai netolydūs, taikėme Spirmeno koreliaciją (neparametrinę). Neįgaliųjų ir kontrolinės grupės sportininkų anoniminė apklausa atlikta 2006 m. balandžio mėn. Anketas aprobavo ir sutikimą atlikti tyrimą davė Lietuvos parolimpinis komitetas (LPOK). Apklausą atlikome Lietuvos neįgaliųjų sporto klubuose bei Lietuvos kūno kultūros akademijoje. Tiriamieji buvo atrenkami pagal du kriterijus: įgalumą ir dalyvumą varžybiniame sporte. Tyrime dalyvavo 235 tiriamieji: iš jų 76 kontrolinės grupės – negalios neturintys (50 vyrai, 26 moterys) ir 159 neįgalūs sportininkai (117 vyrai, 42 moterys). Tiriamųjų amžiaus vidurkis kontrolinės grupės

sportininkų – 22 ± 2 metai, neįgaliųjų – 31 ± 1 metai. Pagal išsilavinimą tiriamieji suskirstyti taip: vidurinis (kontrolinės grupės sportininkų – 76, neįgalieji – 86), aukštesnysis (neįgalieji – 39), aukštasis (neįgalieji – 21), išsilavinimo neturėjo 13 neįgaliųjų sportininkų. Neįgalieji sportininkai buvo skirstomi pagal negalios tipą: regos (27), judėjimo (116), klausos (16). Per pirmąjį etapą atlikome bandomąjį tyrimą, kuriame dalyvavo 32 neįgalieji ir 30 kontrolinės grupės sportininkai. Nustatyta, ar tiriamieji vienodai supranta klausimus. Įvertinę apklausos rezultatus, pakoregavome 11 anketos klausimų ir pakartotinai apklausėme tuos pačius tiriamuosius. Šios apklausos metu apskaičiuotas Kappa koeficientas, lygus 0,73. Po to atsitiktinės atrankos būdu išsiuntėme 400 anketų sportininkams. Dalyvauti tyrime sutiko 235. Tinkamai užpildytos buvo 38 proc. kontrolinės grupės ir 78 proc. neįgaliųjų sportininkų anketos. Kadangi neįgaliųjų sportininkų, dalyvaujančių varžybiniame sporte, Lietuvoje oficialiai priskaičiuojama 300, todėl mūsų tyrimo duomenys gali būti taikomi visai neįgaliųjų sportininkų populiacijai.

Rezultatai

Mes tyrėme šias respondentų asmenybės veiksnių subkategorijas: požiūrį į savo laimę, gyvenimo prasmę, gyvenimo kokybę, sporto įtaką jų gyvenimo kokybei, į galimybę sportuoti su negalios neturinčiais; įsitikinimus, sporto svarbą jų gyvenime, savirealizaciją sporte, ar reikalinga specialistų pagalba; normas: ar jie turi nuolatinį trenerį, ar turi fizinių bei materialinių galimybių sportuoti.

Koks tiriamųjų požiūris į savo gyvenimą, į sportą, ar jis turi įtakos jų gyvenimui, pateikiamas 1 lentelėje. Gauti duomenys rodo, kad visi kontrolinės grupės sportininkų savivokos rodikliai buvo statistiškai patikimai ($p < 0,05$) aukštesni nei neįgaliųjų. Daugiau kaip pusė kontrolinės grupės sportininkų pažymėjo, kad jų gyvenimas prasmingas (56,6 proc.), o neįgaliųjų sportininkų – 33,8 proc. ($p < 0,05$). Net 59,0 proc. kontrolinės grupės sportininkų buvo patenkinti gyvenimo kokybe, tuo tarpu neįgaliųjų sportininkų žymiai mažiau – 36,2 proc. 56,6 proc. kontrolinės grupės sportininkų pažymėjo, kad sportas jų gyvenime yra svarbus, tuo tarpu neįgaliųjų analogiškas rodiklis buvo žymiai mažesnis – 33,2 proc. Tik pusė (51,6 proc.) tyrime dalyvavusių neįgaliųjų sportininkų turi nuolatinį trenerį, tuo tarpu kontrolinėje grupėje – 78,9 proc. Labai įdomu tai, kad absoliuti dauguma tyrime dalyvavusių sportininkų pažymėjo, kad sportas jiems padeda save realizuoti. Nustatyta, kad lytis turi įtakos tik neįgaliųjų gyvenimo kokybės rodikliams. Tik 53,4 proc. vyrų buvo patenkinti savo gyvenimu, moterų žymiai mažiau – 31,5 proc. ($p < 0,04$). Visi kiti tirti rodikliai nepriklausė nuo lyties ($p > 0,05$).

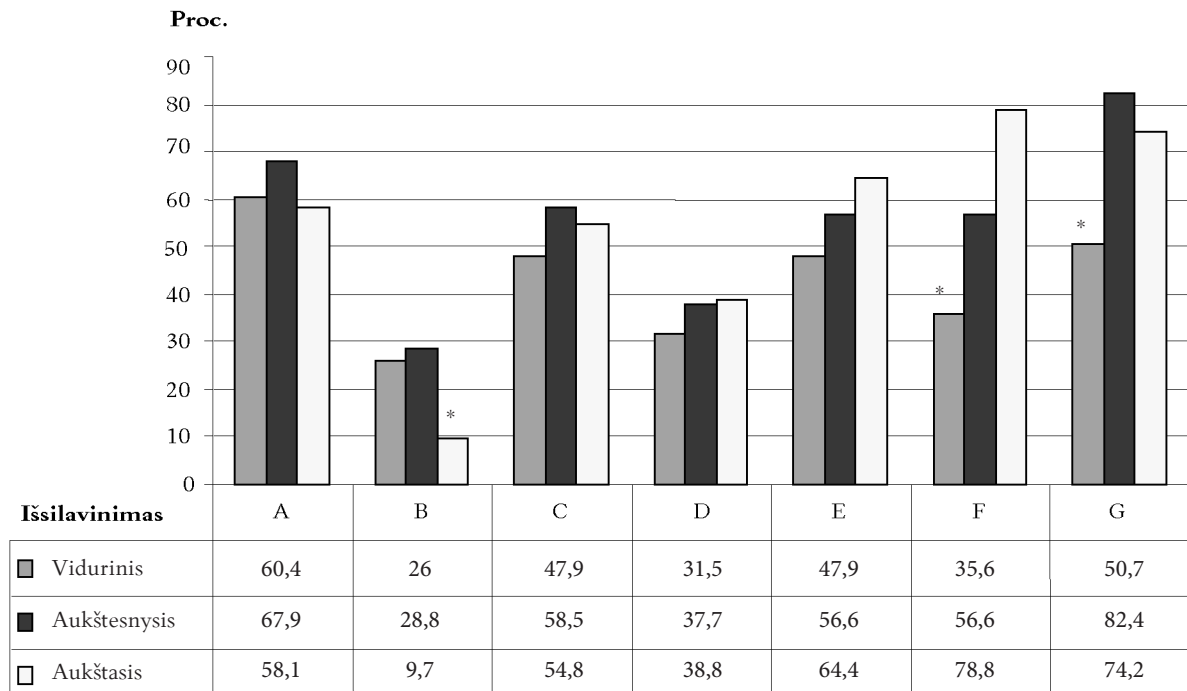
Mūsų tyrime aplinkos veiksnius sudarė šios subkategorijos: išsilavinimas, fizinė būklė ir ekonominiai aplinkos veiksniai bei informacija apie neįgaliųjų sportą.

1 lentelė. Asmenybės veiksnų vertinimas priklausomai nuo įgalumo

Atsakymai	Kontrolinė grupė (n=76)			Neįgalieji sportininkai (n=159)			P
	abs. sk.	proc.	95 proc. PI	abs. sk.	proc.	95 proc. PI	
Ar jūsų gyvenimas prasmingas?							
Itin prasmingas	7	9,2	3,8–18,1	8	5,0	2,2–9,7	>0,05
Labai	43	56,6	44,7–67,0	66	41,5	33,8–49,6	0,03
Prasmingas	18	23,7	14,7–34,8	68	42,8	35,0–50,8	0,005
Neprasmingas	1	1,3	0,03–7,1	2	1,3	0,2–4,5	>0,05
Neturiu nuomonės	7	9,2	3,8–18,1	15	9,4	5,4–15,1	>0,05
$\chi^2=9,6$; $df=4$; $p=0,05$							
Ar esate patenkintas gyvenimo kokybe?							
Labai patenkintas	4	5,3	1,5–12,9	5	3,1	1,0–7,2	>0,05
Patenkintas	45	59,2	47,3–70,4	70	44,0	36,2–52,1	0,03
Nei taip, nei ne	10	13,1	6,5–22,9	29	18,3	12,6–25,1	>0,05
Nepatenkintas	12	15,8	8,4–26,0	41	25,8	19,2–33,3	>0,05
Neturiu nuomonės	5	6,6	2,2–14,7	14	8,8	4,9–14,3	>0,05
$\chi^2=6,4$; $df=4$; $p=0,17$							
Ar sportas suteikia jums gyvenimo prasmės?							
Labai daug	12	15,8	8,4–26,0	20	12,6	7,9–18,8	>0,05
Daug	43	56,6	44,7–67,0	65	40,9	33,2–48,9	0,02
Vidutiniškai	17	22,4	13,6–33,4	47	29,5	2,26–37,3	>0,05
Šiek tiek	4	5,2	1,5–12,9	26	16,4	11,0–23,0	0,02
Ne				1	0,6	0,03–3,5	
$\chi^2=9,6$; $df=4$; $p=0,05$							
Ar sportas jums padeda save realizuoti?							
Taip	41	54,0	42,1–65,5	83	52,2	44,1–60,2	>0,05
Šiek tiek	31	40,8	29,6–52,7	46	28,9	22,0–36,6	>0,05
Tik kartais	3	3,9	0,8–11,1	18	11,4	6,8–17,3	>0,05
Ne				1	0,6	0,0–3,1	>0,05
Neturiu nuomonės	1	1,3	0,03–7,1	11	6,9	3,5–12,0	
$\chi^2=9$; $df=4$; $p=0,06$							
Ar turite nuolatinį trenerį?							
Taip	60	78,9	68,1–87,5	82	51,6	43,5–59,6	0,0006
Tik per varžybas	3	3,9	0,8–11,1	55	15,7	10,4–22,3	0,009
Ne	13	17,1	9,4–27,5	52	32,7	25,5–40,6	0,01

Kokią įtaką išsilavinimas turi asmenybės veiksnams, pateikiama 1 paveiksle. Gauti duomenys rodo, kad žymiai daugiau ($p<0,05$) neįgaliųjų sportininkų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, pozityviai vertino savo gyvenimo kokybę palyginti su neįgaliaisiais, turinčiais aukštesnįjį bei vidurinį (F pozicija). Mūsų tyrimo duomenimis, neįgaliųjų išsilavinimas lėmė sampratą apie laimę. Nustatėme, kad statistškai patikimai ($p<0,05$) mažiau neįgaliųjų, turinčių vidurinį išsilavinimą, pažymėjo, kad jie jaučiasi laimingesni nei turintieji aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą

(G pozicija). Patikimai mažiau, t. y. 9,7 proc. neįgaliųjų sportininkų, turinčių aukštąjį išsilavinimą nei turinčių aukštesnįjį – 28,8 proc. arba vidurinį – 26,0 proc. teigė, kad turi lygias galimybes sportuoti kaip ir kontrolinės grupės (B pozicija) sportininkai. Kiti tirti asmenybės veiksniai (A, C, D, E pozicijos) nepriklausė nuo neįgaliųjų tiriamųjų išsilavinimo ($p>0,05$). Didesnė dalis neįgaliųjų sportininkų pažymėjo, kad jiems reikalinga psichologo pagalba (A pozicija). Apie pusę tyrime dalyvavusių tiriamųjų pažymėjo, kad jų gyvenimas prasmingas (E pozici-

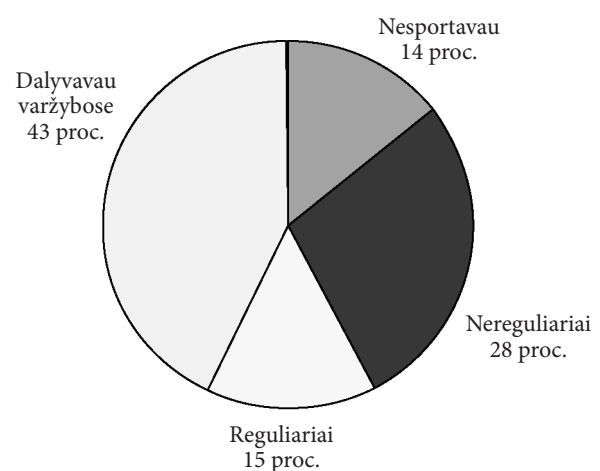
1 pav. Neįgaliųjų sportininkų išsilavinimo įtaka asmenybės veiksnių vertinimui

Asmenybės veiksniai: A – psichologo pagalbos poreikis; B – požiūris į lygias galimybes sportuoti, C – savirealizacija, D – savivertė, E – gyvenimo prasmė, F – gyvenimo kokybė, G – laimės pojūtis.
 $p^* < 0,05$.

ja) ir kad sportas padeda jiems save realizuoti (C pozicija), nors tik trečdalis neįgaliųjų sportininkų savo sportinius gebėjimus įvertino gerai (D pozicija). Žymiai mažiau neįgaliųjų sportininkų, turinčių vidurinį išsilavinimą, jautėsi laimingi palyginus su turinčiais aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą, tačiau didesnė dalis neįgaliųjų sportininkų pažymėjo, kad jie yra laimingi (G pozicija).

Neįgaliųjų sportininkų fizinė veikla mokykloje ir sportavimo stažas pateikiami 2, 3 pav. Mažiau kaip pusė tyrime dalyvavusių neįgaliųjų sportininkų (42,8 proc.) pažymėjo, kad turėjo mokykloje varžybų patirtį. Net 42,2 proc. neįgaliųjų sportininkų mokykloje sportavo nereguliariai (27,7 proc.) arba visiškai nesportavo (14,5 proc.) (2 pav.). Tačiau dauguma neįgaliųjų sportininkų (67,3 proc.) pažymėjo, kad sportuoja reguliariai, t. y. 2–7 kartus per savaitę. Sportavimo stažas taip pat išpūdingas – net 45 proc. neįgaliųjų sportininkų pažymėjo, kad jų sportavimo stažas yra 13 metų ir daugiau (3 pav.). Nustatytas vidutinio stiprumo ryšys tarp neįgaliųjų sportininkų amžiaus bei sportavimo stažo ($p < 0,001$, $r = 0,44$).

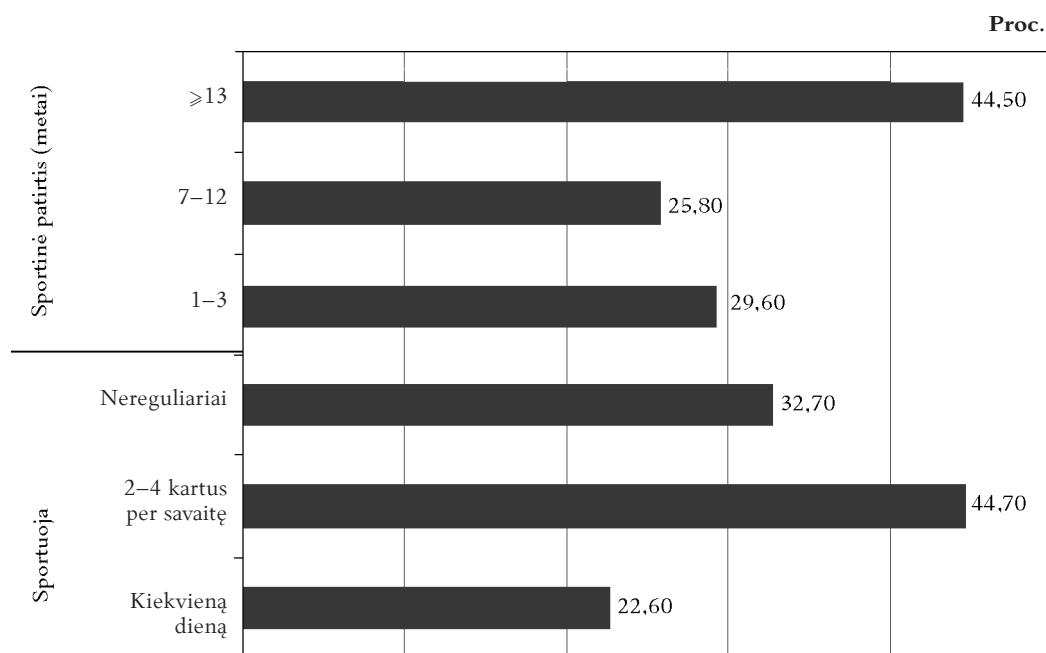
Kaip buvo vertinami fiziniai ir ekonominiai aplinkos veiksniai, pateikiama 2 lentelėje. Nustatyta, kad absoliuti dauguma tiriamųjų turi gyvenamąjį būstą. Tik 52,8 proc. apklausoje dalyvavusių neįgaliųjų sportininkų turi atskirą gyvenamąjį būstą ir 9,5 proc. jų pažymėjo, kad būstas atitinka jų poreikius. Pažymėtina, kad žymiai daugiau kontrolinės grupės ($p < 0,05$) nei neįgaliųjų sportininkų pažymėjo, jog būstas atitinka jų poreikius. Nagrinėjant ekonomi-

2 pav. Neįgaliųjų sportininkų fizinė veikla mokykloje

nius aplinkos veiksnius nustatyta, kad jie priklauso nuo įgalumo. Tik 5,7 proc. neįgaliųjų sportininkų turėjo pakankamai pajamų susimokėti už gyvenamąjį būstą ir šis rodiklis buvo patikimai mažesnis nei kontrolinės grupės ($p < 0,05$). Žymiai daugiau neįgaliųjų sportininkų (21,4 proc.) nei kontrolinės grupės (3,9 proc.) pažymėjo, kad „vos suduria galą su galu“.

Nepriklausomai nuo to, ar sportininkas turi negalią, ar ne, tik šeši apklausoje dalyvavę sportininkai pažymėjo, kad jų pragyvenimo šaltinis yra tik sportas. Pagrindinis neįgaliųjų sportininkų pajamų šaltinis buvo darbas (23,4 proc.), sportas ir darbas (13,9 proc.), kontrolinės grupės – sportas ir tėvų

3 pav. Neįgaliųjų sportininkų sportavimo stažas bei reguliarumas

pajamos (48,7 proc.). Būtina pažymėti, kad 47,5 proc. neįgaliųjų sportininkų iš nurodytų klausimo atsakymų pasirinko „kita“. Aiškinantis priežastis, nustatyta, kad apie 30 proc. neįgaliųjų sportininkų vienintelis pajamų šaltinis yra neįgalumo pašalpa. Matyt, dėl tos pačios priežasties daug neįgaliųjų sportininkų apskritai nenurodė savo pajamų.

Nustatyta, jog daugumai tiriamųjų (72 ir 73,6 proc., atitinkamai) sporto inventorius nuoma nepamokama. Tik nedidelė dalis tyrime dalyvavusių sportininkų aprūpinami sportine apranga (atitinkamai – 35,2 proc. neįgaliųjų ir 22,2 proc. – kontrolinės grupės, $p < 0,05$). Daugiau kaip pusei (56,6 proc.) neįgaliųjų sportininkų nekompensuojamos transporto išlaidos. Nustatyta, kad neįgaliųjų sportininkų lytis neturėjo įtakos aplinkos, fiziniams ir ekonominiams veiksniams ($p > 0,05$).

Kaip tiriamieji dalyvauja neįgaliųjų veikloje ir kaip jie vertina informaciją apie neįgaliųjų sportą, duomenys pateikiami 3 lentelėje. Absoliuti dauguma (97,4 proc.) kontrolinės grupės sportininkų nedalyvauja neįgaliųjų veikloje, tik 56,6 proc. neįgaliųjų respondentų nurodė, kad nuolat ir dažnai dalyvauja neįgaliųjų veikloje. Tuo tarpu reikšmingai ($p = 0,04$) daugiau neįgaliųjų nei kontrolinės grupės sportininkų pažymėjo, kad informacijos sporto klausimais jiems nepakanka. Dauguma kontrolinės grupės (74,6 proc.) ir absoliuti dauguma neįgaliųjų sportininkų (92,5 proc.) pažymėjo, kad neįgaliųjų sportas žiniasklaidoje nepakankamai propaguojamas.

Rezultatų apibendrinimas

Lietuvos mokslininkai, nagrinėdami nacionalinį negalios modelį, padarė išvadą, kad Lietuvoje vyrau-

ja tipiškas individualus medicininis negalios modelis. Anot jų, Lietuvos neįgaliųjų socialinės politikos modelyje neatskirta neįgaliųjų medicinos priežiūra ir medicininė rehabilitacija nuo jų fizinės, socialinės ir profesinės rehabilitacijos (10, 11). Lietuvos specialaus ugdymo įstatyme (12) reglamentuojama tik intelektualus neįgaliųjų ugdymas, o fizinis ugdymas paliekamas medikų dispozicijai. Ta pačia ideologija remiasi ir Lietuvos kūno kultūros ir sporto įstatymas (13), prieštaraujantis Tarptautinės bendrijos rekomendacijoms (4). Šią nuomonę patvirtina ir mūsų tyrimo duomenys, nes visi tiriamųjų asmenybės veiksniai buvo priklausomi nuo to, ar sportininkas turi negalią, ar ne, bei išsilavinimo.

Įstatymiškai (13) Lietuvos fizinių neįgaliųjų, aklųjų ir kurčiųjų sporto valdymo funkcija priskirta Lietuvos parolimpiniam komitetui (LPOK), kurio vadovybė atstovauja Lietuvos neįgaliųjų sportui tarptautiniu lygmeniu ir turi „rengti“ (nors neturi jokių bazių, priemonių ir specialistų) neįgalius sportininkus parolimpinėms ir pasaulio kurčiųjų žaidynėms. LPOK fiktyvi neįgaliųjų sportininkų (sudarantių šalies rinktinę) rengimo funkcija nesiremia savitarpio sporto varžybų lygia konkurencija, bet apsiriboja tik nedidelių valstybės biudžeto finansinių lėšų nereglamentuotu pasiskirstymu atskiriems sportininkams, pasiekusiems tarptautinėse varžybose atitinkamų rezultatų, sudaro sąlygas manipuliuoti sportininkais ir plėtoti vartotojišką neįgaliųjų sporto sistemą, kuri pagal Hobbes individualistinę utilitarinę visuomenės sampratą teoriją (7) sąlygoja žmonių tarpusavio supriešinimą ir pastovią kovą, norint kažką gauti kito sąskaita. Tai patvirtina ir mūsų tyrimo duomenys, t. y. visi tirti fiziniai bei ekonominiai veiksniai buvo patikimai žemesni

2 lentelė. Fizinį ir ekonominių aplinkos veiksnių vertinimas priklausomai nuo įgalumo

Kausimai ir atsakymai	Kontrolinė grupė (n=76)			Neįgalieji sportininkai (n=159)			p
	abs. sk.	proc.	95 proc, PI	abs. sk.	proc.	95 proc, PI	
Ar turite būstą?							
Turiu atskirą	12	15,8	8,4–26,0	84	52,8	44,8–60,8	0,001
Gyvenu su tėvais	39	51,3	39,6–63,0	55	34,6	27,2–42,5	0,01
Gyvenu pas draugus	5	6,6	2,2–14,7	1	0,6	0,03–3,5	0,02
Gyvenu bendrabutyje	9	25,0	15,8–36,3	13	8,2	4,4–13,6	<0,001
Būsto neturiu	1	1,3	0,03–7,1	6	3,8	1,4–8,0	>0,05
$\chi^2=39,7$; $df=4$; $p<0,0001$							
Ar būstas atitinka jūsų poreikius?							
Visiškai atitinka	16	21,1	12,5–31,9	15	9,5	5,4–15,2	0,01
Taip	24	31,6	21,4–43,3	49	31,0	23,9–38,8	>0,05
Nei taip, nei ne	7	9,2	3,8–18,1	13	8,2	4,5–13,7	>0,05
Galėtų būti tinkamesnis	20	26,3	16,9–37,7	56	35,4	28,0–43,4	>0,05
Ne	9	11,8	5,6–21,3	25	15,9	10,5–22,5	>0,05
$\chi^2=7,1$; $df=4$; $p=0,13$							
Ar turite pakankamai lėšų susimokėti už būstą?							
Pakankamai	10	13,2	6,5–22,9	9	5,7	2,6–10,5	0,05
Ne visai	39	51,3	39,6–63,0	36	22,6	16,4–29,9	<0,001
Nepakankamai	24	31,6	21,4–43,3	76	47,8	39,8–55,9	0,02
Vos suduriu galą su galu	3	3,9	0,8–11,1	34	21,4	15,3–28,6	<0,001
Nežinau				4	2,5	0,7–6,3	
$\chi^2=31,8$; $df=4$; $p<0,0001$							
Ar jūsų pajamų šaltinis tik sportas?							
Tik sportas	3	3,9	0,8–11,1	3	1,9	0,4–5,4	>0,05
Sportas ir darbas	1	1,3	0,0–7,1	22	13,9	8,9–20,3	0,002
Tik darbas	4	5,3	1,5–12,9	37	23,4	17,1–30,8	<0,001
Sportas ir tėvų pajamos	37	48,7	37,0–60,4	14	8,9	4,9–14,4	0,001
Išlaiko vyras (žmona)	1	1,3	0,03–7,1	7	4,4	1,8–8,9	
Kita	30	39,5	28,4–51,4	75	47,5	39,5–55,6	
$\chi^2=58,3$; $df=5$; $p<0,0001$							
Ar nereikia mokėti už sporto inventoriaus nuomą?							
Taip	19	26,4	16,7–38,1	44	27,7	20,9–35,3	>0,5
Ne	53	73,6	61,9–83,3	115	72,3	64,7–79,1	>0,5
$\chi^2=0,04$; $df=1$; $p=0,8$							
Ar esate aprūpintas sportine apranga?							
Taip	16	22,2	13,3–33,6	56	35,2	27,8–43,2	0,005
Ne	56	77,8	66,4–86,7	103	64,8	56,8–72,2	0,05
$\chi^2=3,9$; $df=1$; $p=0,05$							
Ar jums kompensuojamos transporto išlaidos?							
Taip	18	25,0	15,5–36,6	69	43,4	35,6–51,5	0,01
Ne	54	75,0	63,4–84,5	90	56,6	48,5–64,4	0,008
$\chi^2=7,1$; $df=1$; $p=0,008$							

neįgaliųjų nei kontrolinės grupės sportininkų, tik labai maža dalis neįgaliųjų sportininkų turėjo būstus, atitinkančius jų poreikius, bei pakankamai lėšų pragyvenimui.

Neįgaliųjų sociologijos politikos teoriniai nuostatai, paremti 10 metų Vakarų valstybių neįgaliųjų socialinės politikos analizės duomenimis, teigia, kad neįgaliųjų sunkumai kyla pačioje visuomenėje (14). Sportininkų judėjimo funkcijos pažeidimo sindromas, pažeidimo trukmė, šeiminių padėčių, neįgaliųjų amžius bei biosocialinių funkcijų sutrikimas neturi įtakos neįgaliųjų dalyvavimui sportinėje veikloje (15). Negalia – tai socialinės diskriminacijos padarinys ir negydytina, mediciniškai neišgydoma ilgalaikė būklė. Negalią gali sumažinti tik visuomenės pastangos šalinti neįgaliųjų veiklos kliūtis visuome-

nėje (2). Vakarų valstybių neįgaliųjų socialinės politikos analizės duomenimis, vienintelė jėga, galinti politikus ir vykdomąją valdžią priversti įgyvendinti neįgaliųjų teises ir teisėtus interesus, yra politiškai ir finansiškai stiprios bei nekorumpuotos visuomeninės neįgaliųjų organizacijos (16, 17). Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Vyriausybė po Lygių galimybių įstatymo priėmimo (18) nesugebėjo priimti nė vieno norminio poįstatyminio dokumento, kuris neįgaliesiems garantuotų lygių galimybių įgyvendinimą (19). Toks valstybės požiūris į neįgaliųjų negalią ir neįgalų asmenį yra paremtas tradiciniu medicininu – negalios modeliu ir diskriminuoja neįgaliuosius, didina jų socialinę atskirtį ir negarantuoja jiems kaip ir neturintiems negalios asmenims lygių galimybių.

3 lentelė. Respondentų dalyvavimas neįgaliųjų veikloje bei turimos informacijos vertinimas

Klausimai ir atsakymai	Kontrolinė grupė (n=76)			Neįgalieji sportininkai (n=159)			p
	abs., sk.	proc.	95 proc. PI	abs., sk.	proc.	95 proc. PI	
Ar dalyvaujate neįgalių žmonių veikloje?							
Nuolat	1	1,3	0,03–71	51	32,1	24,9–39,9	<0,001
Dažnai	1	1,3	0,03–7,1	39	24,5	18,1–32,0	<0,001
Kai kviečia	7	9,2	3,8–18,1	55	34,6	27,2–42,5	<0,001
Jei nekviečia, nedalyvauju	15	19,7	11,5–30,5	9	5,7	2,6–10,5	<0,001
Man neįdomu	52	68,4	56,7–78,6	5	3,1	2,6–10,5	<0,001
$\chi^2=151,1$; $df=4$; $p=0,0001$							
Ar žiniasklaida pakankamai propaguoja neįgaliųjų sportą?							
Visiškai pakankamai	8	10,7	4,7–19,9	13	8,2	4,4–13,6	0,05
Pakankamai	11	14,7	7,6–24,7	10	6,3	3,1–11,3	0,04
Nei taip, nei ne	36	48,0	36,3–59,8	39	24,5	18,1–32,0	<0,001
Dažniausiai nepakankamai	13	17,3	9,6–27,8	63	39,6	32,0–47,7	<0,001
Visiškai nepakankamai	7	9,3	3,8–18,3	34	21,4	15,3–28,6	0,02
$\chi^2=25,1$; $df=4$; $p=0,0001$							
Ar turite galimybę sporto tema gauti informacijos?							
Visada turiu	12	15,8	8,4–26,0	16	10,1	5,9–15,8	0,4
Dažnai	26	34,2	23,7–46,0	48	30,2	23,2–38,0	0,2
Kartais	29	38,2	27,2–50,0	58	36,5	29,0–44,5	0,8
Neturiu	9	11,8	5,6–20,6	37	23,3	16,9–30,6	0,04
$\chi^2=5,1$; $df=3$; $p=0,16$							

Išvados

1. Asmenybės ir aplinkos (socialiniai, fiziniai, ekonominiai, informaciniai) veiksniai buvo patikimai geresni kontrolinės grupės sportininkų nei neįgaliųjų ir tai gali būti esminė kliūtis neįgaliųjų savarankiškos socialinės sporto sistemos kūrimui lygių galimybių aspektu.

2. Nepakankama varžybinė patirtis mokykloje bei išsilavinimas (8 proc. neįgaliųjų neturi jokio išsi-

lavinimo) yra svarbi kliūtis neįgaliesiems sportininkams integruotis į Lietuvos sporto sistemą.

3. Tik 14,7 proc. kontrolinės grupės ir 6,3 proc. neįgaliųjų sportininkų pozityviai vertino neįgaliųjų sporto propagavimą.

4. Nepakankamas informacijos pateikimas Lietuvos visuomenei yra viena iš kliūčių, kodėl iki šiol neįgaliųjų sportas neintegruotas į Lietuvos sporto sistemą.

Quality of life of athletes with disability and some aspects of equal possibilities

Laimutė Samsonienė¹, Algirdas Baubinas², Rūta Adomaitienė³, Konstancija Jankauskienė⁴, Igor Korotkich⁴, Egidijus Kėvelaitis⁴

¹Health and Sports Center, Vilnius University, ²Institute of Public Health, Vilnius University,

³Department of Adapted Physical Activity, Lithuanian Academy of Physical Education,

⁴Department of Physiology, Kaunas University of Medicine, Lithuania

Key words: sports; disability; quality of life; equal possibilities.

Summary. The International Olympic and Paralympic Committees have decided that in 2012, the Olympic and Paralympic Games in London will take place at the same time. For this reason, *the aim of our study* was to determine whether athletes with disability in Lithuania have the same possibilities for sports – and thus for integration into the unified Lithuanian sports system – as those without disability.

An anonymous inquiry of athletes with and without disability was performed in 2006. We analyzed 235 questionnaires filled in by the participants of the study; 159 subjects were with and 76 without disability. The Lithuanian Paralympic Committee approved the questionnaires and gave an agreement for the study. The inquiry was performed in Lithuanian sports clubs for the persons with disability and in the Lithuanian Academy of Physical Education. The obtained findings about the respondents' personality and environmental factors indicated that the indices of self-awareness in all athletes without disability were significantly higher than in athletes with disability ($P<0.05$). More than one-half (56.6%) of the respondents without

disability indicated that their life was meaningful, whereas the respective percentage of athletes with disability was only 33.8% ($P < 0.05$). As many as 59% of the respondents without disability were satisfied with their quality of life, compared to 36.2% of the respondents with disability. More than one-half (56.6%) of athletes without disability indicated that sports played an important role in their lives, whereas the respective percentage of athletes with disability was significantly lower – 33.2%. Only one-half (51.6%) of the participants with disability of the study had a permanent instructor (coach). The absolute majority of the respondents (irrespective of the presence or absence of disability) indicated that sports helped them realize their potential. According to our findings, the majority of the respondents without disability (74.6%) and the absolute majority of respondents with disability (92.5%) indicated that sports of the persons with disability is not sufficiently propagated in mass media. Age and sex did not have any influence on the factors studied. Insufficient information about sports of the persons with disability and significantly lower indices in personality, physical and social environmental factors among athletes with disability are the main obstacles in the creation of an independent social sports system for the persons with disability and integration of these athletes into the general Lithuanian sports system in the aspect of equal possibilities.

Literatūra

1. Cuff EC, Sharrock WW, Francis DW. Consensus and conflicts. Perspectives in sociology. 4th ed. London and New York; 1998. p. 87-114.
2. Oiver M. Understanding disability. From theory to practice. England: Macmillan Press; 1996.
3. Sherill C. Adapted physical activity, recreation and sport. 5th ed. Boston: McGraw-Hill; 1998.
4. United Nations. Standard rules on the equalization and opportunities for persons with disabilities. Rule 11. Recreation and sports. A/RES/48/96th plenary meeting; 1993 December 20, New York.
5. Williams T. Sociological perspective of sport and disability: structural functionalism. Physical Education Review 1994;17(1):14-22.
6. Williams T. Sociological aspects of sport and disability: current and future perspectives. In: Master J, editor. 2nd European Forum. Sports Science in Europe 1993 – current and future perspectives. Aachen: Meyer and Meyer Verlag; 1994. p. 443-59.
7. Adomaitienė R. Konceptualus neigaliųjų sociologijos kaip bendrosios sociologijos dalies pagrindimas. (A conceptual substantiation of the sociology of the disabled as part of the general sociology.) Ugdymas, kūno kultūra, sportas 1999;2(31):5-11.
8. Adomaitienė R. Neįgaliųjų sporto sociologiniai aspektai. (Sociological aspects of sports of the disabled.) Sociologija: praeitis, dabartis, perspektyvos. Kaunas: Technologija; 2001. p. 505-16.
9. Dučinskienė D, Kalėdienė R, Petrauskienė J, Šumskas L. Evaluation of suitability of Word Health Organization questionnaire for assessing quality of life of university students. Sveikatos mokslai 2002;3:53-8.
10. Adomaitienė R, Mikelkevičiūtė J. The national model of disability and adapted physical education of the disabled. Ugdymas, kūno kultūra, sportas 1999;4(33):5-15.
11. Adomaitienė R, Samsonienė L, Saplinskas J. Nacionalinės neįgaliųjų reabilitacijos koncepcijos analizė teoriniu bei tarptautinės neįgaliųjų socialinės politikos požiūriu. (The analysis of national conception of rehabilitation of disabled within the theoretical and international political context.) Visuomenės sveikata 2004;4(27):37-42.
12. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas. 1998 m. gruodžio 15 d. Nr. VIII-969. (The Law of the Republic of Lithuania on Special Education.) Valstybės žinios 1999; 115:3-9.
13. Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas 1995 m. gruodžio 20 d. Nr. I-1151. (The Law of the Republic of Lithuania on Physical Education and Sports.) Valstybės žinios 1996;9:3-12.
14. Oliver M. The politics of disablement – new social movements. In: M. Oliver, editor. The politics of disablement. London: Macmillan Press Ltd; 1990; p. 112-31.
15. Samsonienė L, Adomaitienė R, Krivičiūtė J, Jankauskienė K, Jurkštienė V, Kėvelaitis E. Neįgaliųjų socializacija taikomojoje fiziniėje veikloje. (Socialization of athletes with disabilities in adapted physical activity.) Medicina (Kaunas) 2008;44(11):877-84.
16. Hurst A. Reflecting on researching disability and higher education. In: Barton L, editor. Disability & Society. London and New York; 1996. p. 123-46.
17. Ostasevičienė V, Adomaitienė R. Disability and higher education in Lithuania. 15th International Symposium Adapted Physical Activity: a discipline, a profession, an attitude. Book of Abstracts, 2005 July 5-9; Verona, Italy.
18. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. 2003 11 18 Nr. IX-1826. (The Law of the Republic of Lithuania on Equal Treatment.) Valstybės žinios 2003;114(5115).
19. Lietuvos Respublikos nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programa. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 06 07 nutarimas Nr. 850. (National program for social integration of people with disabilities for 2003-2012.) Valstybės žinios 2002;57.

*Straipsnis gautas 2009 05 22, priimtas 2010 03 05
Received 22 May 2009, accepted 5 March 2010*